

УДК 316.354:366(477):[32.019.5(477.83-25)"2008/2011"]

КОНСЮМЕРИСТСЬКІ НАСТРОЇ У СЕРЕДОВИЩІ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ: НОРМА ЧИ ДЕВІАЦІЯ?

Бень Орислава Теодорівна – доцент кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені І. Франка

Автор розглядає особливості функціонування громадських організацій у сучасному українському суспільстві. Зокрема, увага зосереджена на виявленні у середовищі цих організацій консюмеристських настроїв. До уваги береться як внутрішнє середовище самих громадських організацій, тобто приналежних до неї, так і зовнішнє для них середовище, представлене насамперед громадською думкою, а також державою, комерційними структурами, політичними партіями. Основна увага у статті сконцентрована на вивченні громадської думки мешканців м. Львова, яка була досліджена у 2008 та 2011 роках, що дає змогу порівняльного аналізу. Крім цього, автор з'ясовує, нормою чи девіацією можна вважати консюмеристські настрої у середовищі громадських організацій.

Ключові слова: громадські організації, консюмеристські настрої.

Автор рассматривает особенности функционирования общественных организаций в современном украинском обществе. В частности, внимание сосредоточено на поиске в среде этих организаций консюмеристских настроений. Во внимание берется как внутренняя среда самих организаций, состоящая из принадлежащих к ним, так и внешняя, представленная главным образом общественным мнением, а также государством, коммерческими структурами, политическими партиями. Внимание в статье сконцентрировано на изучение общественного мнения жителей г. Львова, исследованного в 2008 и 2011 годах что дает возможность сравнительного анализа. Кроме этого, автор выясняет, нормой или девиацией – можно считать консюмеристские настроения в среде этих организаций.

Ключевые слова: общественные организации, консюмеристские настроения.

The author considers the peculiarities of functioning of public organizations in the Ukrainian society. In particular, author's attention is focused on search of consumer moods among these organizations. Both the internal environment of the organizations, being composed of individuals belonging to them, as well as the external one, represented mainly by social thought, as well as the state, businesses, political parties, are considered. The main attention is focused on the study of public opinion of the residents of the city of Lviv in 2008 and 2011, so that the author could make some comparisons. Besides, the author explores whether consumer moods among these organizations could be considered as a norm or a deviation.

Keywords: non-governmental organizations, consumer moods.

У тлумачення поняття "громадські" (або "недержавні організації", або "організації третього сектора") зазвичай вкладають різні бачення. Ці організації, які є невід'ємною частиною громадянського суспільства, асоціюються, як правило, з виконанням соціальних програм та допомогою людям, неприбутковістю та волонтерською діяльністю [1, с. 34], альтруїзмом людей, які готові працювати на благо суспільства тощо. Громадські організації беруть участь у вирішенні складних соціальних проблем, сприяють реалізації прав громадян у всіх сферах суспільного життя [2, с. 4-5]. В ході дослідження громадської думки мешканців м. Львова, які було проведено у 2008 та 2011 роках, найбільше прихильників в рамках обох опитувань отримали твердження, що громадська організація – це зібрання небайдужих людей та структура для вирішення певних соціальних проблем [3, 4]. Це також підтверджує, що громадські організації належать до тих структур, які за свою суттю покликані діяти для суспільства. З іншого боку, громадські організації також трактуються як такі, що дають можливість реалізувати власні інтереси [5, с. 12-13] та вирішувати особисті проблеми [6, с. 127]. Однак навіть у цих випадках особистісні зацікавлення, які покладені в основу громадських організацій, поєднуються із задоволенням загальнодержавних інтересів та залученням людей до участі у суспільному житті [6, с. 127].

У процесі дослідження особливостей функціонування громадського сектора в українських умовах виникає запитання про відповідність описаної теоретичної картини, у якій соціальна складова, відповідно до

вище зазначеного, все ж є більш вагомим, ніж особистісна, реальному втіленню її на практиці. Фактично запитання стосується того, наскільки співвідносяться між собою об'єктивна та суб'єктивна сторони сучасних громадських організацій, як здійснюється взаємодія між структурою, що закладається теоретичним баченням, та дією, що визначається практикою. Зазначене дає можливість вкласти наше бачення в контекст теорії структуризації Е. Гіденса [7], яка закладає теоретико-методологічну основу цього дослідження.

Сучасне суспільство відоме своїми консюмеристськими настроями, які пов'язані насамперед із задоволенням індивідуальних потреб та персоналізацією [8, с. 77-79]. Сучасні люди звикли до споживацької поведінки у різних сферах - в економіці, політиці, культурі тощо. За твердженням Е. Гіденса, соціальна теорія повинна включати розуміння людської діяльності (соціальної практики), яка завжди є включеною у певний соціальний контекст, тобто дія має бути співставленою з фокусованістю структурних компонентів соціальних інститутів чи суспільств [7, с. 173-174]. Власне консюмеристські настрої визначають такий соціальний контекст для сучасних громадських організацій. Мета цієї статті полягає в тому, щоб з'ясувати, чи ці настрої, які характеризуються індивідуалізацією та є панівними у суспільстві XXI століття, поширилися і на громадський сектор, який теоретично повинен будуватися швидше на суспільноцентричних позиціях. Крім того, у підсумку цієї наукової розвідки автор планує визначити, якого характеру – норми чи девіації – набувають консюмеристські практики, які можуть потрапляти в поле громадських організацій. Відповідно до положень теорії структуризації, наша методологічна участь буде зосереджена навколо встановлення кордонів обізнаності по відношенню до сучасних громадських організацій та визначення інституційних порядків, які формуються у зв'язку цим в сучасному громадському середовищі [7, с. 441].

Дослідження суті громадських організацій можна знайти у працях таких зарубіжних вчених, як П. Геррманн [9], Г. Доманські [10], Е. Еверс та Дж. Лавілл [11], Д. Льюїс [1], Ш. Фелдман [12], Дж. Фішер [13], Р. Хей [14] та інших. Серед українських вчених питаннями діяльності громадських організацій займалися Ю. Галустян, В. Головенько, М. Шевченко [15], О. Грушенко, О. Пархомчук [2], В. Королько, О. Некрасова [16, 17] та інші. Згадані дослідники детально вивчали різні аспекти функціонування громадського сектору, проте нами не було знайдено робіт, в якій зачіпається дихотомія консюмеризму / альтруїзму громадських організацій, що лише актуалізує обрану тему.

Консюмеристські настрої у громадському секторі, на нашу думку, можна досліджувати з двох сторін – внутрішньої та зовнішньої відносно самого середовища. Внутрішнє середовище формують люди, які створюють громадські організації, та люди, які приходять до громадських організацій. Зовнішнє середовище – це насамперед думка суспільства, в якому функціонують громадські організації. Основна увага у цій статті буде зосереджена на дослідженні думок членів громадських організацій м. Львова [18] та на вивченні громадської думки львів'ян з приводу функціонування громадських організацій міста (дослідження 2008 та 2011 років [3, 4]). На нашу думку, приклад Львова можна екстраполювати на ширший український контекст, оскільки ми беремо до уваги лише один вузький аспект функціонування громадських організацій, який не залежить ні від кількісних показників, ні від політичної заангажованості, ні від регіональної специфіки, ані від інших факторів, які могли б створювати суттєві відмінності у досліджуваній проблематиці у різних регіонах.

Найперше ми з'ясували, чим, на думку мешканців Львова, повинні займатися громадські організації, в яких сферах суспільного життя вони є найбільш актуальними. У цьому випадку йдеться про теоретичне розуміння громадських організацій людьми. Думки респондентів у цьому питанні розділилися таким чином (див. рис. 1):

Таким чином, що найважливішою сферою діяльності громадських організацій, на думку респондентів як 2008, так і 2011 року, є соціальна допомога. Майже таким же важливим, на думку львів'ян, є контроль за владою, хоча вага цього показника зменшилася у 2011 р. у порівнянні з 2008 р. Можемо припустити, що люди все менше вірять в те, що громадські організації здатні контролювати теперішню владу. Виховання молоді, яке у 2008 р. займає третє місце у рейтингу найважливіших напрямків діяльності громадських організацій, у 2011 р., навпаки, набирає більшої ваги, що може свідчити про те, що люди все частіше пов'язують громадський сектор з молоддю. Важливими для наших респондентів обох хвиль анкетування також виявилися такі напрямки діяльності, як надання правової допомоги та підняття культурного рівня людей. Зважаючи на це, ми можемо говорити про достатньо адекватне теоретичне розуміння ролі громадських організацій з боку львів'ян, оскільки всі напрямки діяльності, (зокрема, ті, що є найбільш важливим, з точки зору респондентів), належать до головних напрямків діяльності громадських організацій як частини громадянського суспільства. На практиці ці напрямки майже не реалізуються: практично немає підстав стверджувати, що громадські організації контролюють владу чи надають правову допомогу, а діяльність з надання соціальної допомоги, виховання молоді та підняття культурного рівня, яку все ж таки ведуть громадські організації, носить, як правило, маргінальний характер.

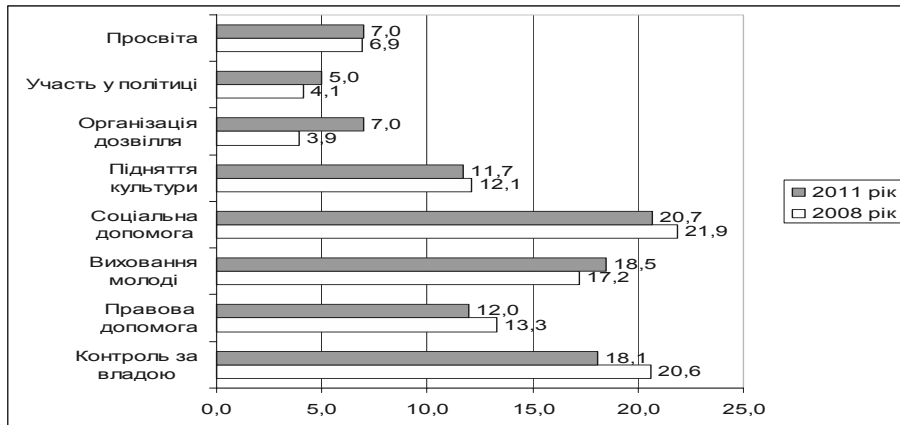

Рисунок 1. Найважливіші сфери діяльності громадських організацій на думку мешканців Львова [3, 4]

На нашу думку, зазначені дані демонструють ідеально-теоретичний рівень уявлень населення міста про громадські організації. На цьому рівні люди мають певну позицію щодо того, якими вони повинні бути. Цікавим, з нашої точки зору, є те, наскільки теоретичний рівень відповідає реально-практичному рівню, на якому люди осмислюють те, які з існуючих громадських організацій є найцікавішими і найпривабливішими саме для них.

Аналіз досліджень показав, що найбільш популярними серед львів'ян є громадські організації таких видів, визначених відповідно до їх статутної діяльності (див. табл. 1):

Таблиця 1.

Розподіл відповідей мешканців Львова стосовно бажання стати членом громадської організації певного виду [3, 4]

Вид організації	2008		2011	
	%	Ранг серед усіх видів	%	Ранг серед усіх видів
Спортивні	12,7%	I	11,4%	II
Культурно-орієнтовані	12,7%	I	19,3%	I
Професійні	12,2%	II	8,7%	V
Клуби за інтересами	11,8%	III	11,4%	II
Політичні	10,6%	IV	9,8%	IV
Соціальні	9,8%	V	8,7%	V
Виховні	9,8%	V	10,4%	III
Релігійні	7,8%	VI	8,2%	VI
Екологічні	7,3%	VII	6,6%	VII
Студентські	5,3%	VIII	5,5%	VIII

Найбільш популярними серед львів'ян вважаються громадські організації культурного спрямування. Як у 2008, так і у 2011 роках вони зайняли перше місце у рейтингу найбільш бажаних для участі організацій. Якщо у 2008 р. культурні організації ділять перше місце із спортивними, то у 2011 р. вони отримали перший результат, "відірвавшись" від спортивних і залишивши їх на другій позиції. Можемо припустити, що це пов'язано із певним зростанням у сучасному суспільстві культурних впливів. Крім культурних і спортивних громадських організацій, до першої трійки увійшли професійні організації у 2008 р. та так звані "клуби за інтересами" у 2011 р. Останні, ще у попередньому дослідженні йшли практично відразу за першою трійкою бажаних для приналежності громадських організацій, тому різниці в їхньому сприйманні львів'янами ми не бачимо. Що ж до професійних організацій, то впродовж 3 років вони спустилися з третього на п'яте місце, що може бути зумовлене тим, що люди все менше пов'язують свою професійну діяльність із чимось, що виходить за межі безпосереднього місця праці.

Дещо відмінно виглядає з результатів досліджень ситуація навколо виховних громадських організацій. Якщо у 2008 р. вони займали серед громадських організацій, до яких хотіли б належати мешканці м. Львова, лише п'яту позицію, то у 2011 р. піднялися до третьої. Це можна пояснити, на нашу думку, більшою активністю у другому опитуванні саме молодих людей, оскільки виховні громадські організації – це насамперед організації для молоді.

Починаючи з четвертої позиції ситуація впродовж 3 років практично не змінилася – за результатами обох опитувань четверте місце обох рейтингів зайняли політичні організації, що свідчить про досить високий рівень зацікавленості політикою серед населення м. Львова, а також деякою плутаниною громадських організацій із політичними партіями, що підтверджується результатами двох досліджень. У відкритому питанні про відомі їм громадські організації респонденти як у 2008, так і у 2011 роках досить часто називали такі знамі українські політичні партії, як "Батьківщина", "Наша Україна", "Свобода" тощо [3, 4].

П'яте місце в обох дослідженнях посіли соціальні організації. За ними на шостій позиції знаходяться релігійні громадські організації. І останні, сьоме і восьме, місця займають екологічні та студентські організації. Якщо останнє місце студентських організацій було прогнозованим, оскільки в опитуваннях брали участь представники усіх вікових груп, то незначна зацікавленість населення Львова екологічними організаціями свідчить про наявність у людей більш вагомих інтересів, аніж ті, що пов'язані із збереженням природи.

Зважаючи на результати досліджень, які продемонстрували спектр та рейтинг потреб мешканців міста, можна говорити про те, що найбільш актуальною є перспектива розвитку культурних та спортивних організацій. Однак, на нашу думку, саме тут закладена одна з негативних тенденцій розвитку громадських організацій, зокрема у Львові. Йдеться про те, що ці організації не повністю відповідають потребам, які до них висувують їхні потенційні прихильники. Це пов'язано з тим, що з різних причин (часто брак фінансів чи реклами, брак досвіду або часу тощо) громадські організації поступаються своєю соціальною роллю іншим соціальним інститутам, які мають змогу більш привабливо реалізувати потреби суспільства. Особливо характерною ця проблема є для лідерів у рейтингу найбільш бажаних організацій. Зокрема, культурні організації сьогодні цілком успішно замінили різноманітні акції та події культурного спрямування, а спортивні громадські організації – спортивні клуби і зали. Щодо професійних організацій, які займали лідерські позиції у 2008 р., то навчання та робота часто не залишає часу чи бажання розвивати професійні якості поза своїм середовищем, що підтверджується зниженням рейтингу цих організацій в 2011 р. "Клуби за інтересами", які відповідно за рахунок зниження позиції професійних організацій піднялися на третє місце у 2011 р., можуть бути пояснені, з одного боку, як позитивне явище, реалізація бажання людей об'єднуватися відповідно до тих чи інших зацікавлень, з іншого боку – як негативне, оскільки за своєю суттю громадські організації не повинні звести свою роль до "клубів за інтересами", оскільки це не забезпечує виконання ними їхньої місії, а саме здійснення посередництва між державою і суспільством [13, с. 10]. Саме тут можна зробити висновок про розвиток консюмеристських настроїв у людей по відношенню до громадських організацій. У багатьох випадках, за словами членів громадських організацій, люди, які в той чи інших спосіб долучаються до громадських організацій, приходять сюди за задоволенням своїх інтересів та розвагами, але не задумуються над можливістю розбудови громадянського суспільства, виявленням активної громадської позиції тощо [18].

Таким чином, сучасні спортзали, цікаві культурні і мистецькі дійства і фестивалі, а також деякою мірою навчально-професійна діяльність "перехоплюють" потенційних членів у спортивних, культурних та професійних громадських організацій, кількість членства яких далеко не відповідає обсягу суспільного запиту у зазначених сферах. Подібною є ситуація в інших видах громадських організацій. Тому, на нашу думку, можна стверджувати, що громадські організації на сучасному етапі розвитку у м. Львові не здатні повною мірою виправдати очікування людей, які могли б стати їх частиною. У конкуренції з іншими соціальними інститутами, які працюють на задоволення аналогічних потреб, громадські організації в силу тих чи інших причин досить часто отримують програшну позицію.

Якщо повернутися до порівняння теоретичного та практичного рівнів осмислення мешканцями Львова громадських організацій, то бачимо між ними чималі відмінності. Наприклад, соціальна сфера, яка, з точки зору респондентів як 2008, так і 2011 років, є найважливішою ділянкою діяльності громадських організацій, у рейтингу найбільш бажаних організацій обох хвиль опитування посіла лише п'яте місце. Така сфера діяльності громадських організацій, як виховання дітей та молоді, є третьою за важливістю і лише п'ятою/шостою за бажанням ним займатися у 2008 р. Більш рівною ситуація навколо виховницької діяльності громадських організацій виглядає у 2011 р.: важливість цієї сфери зростає як у контексті потрібності у суспільстві, так і у контексті особистісних зацікавлень. Це може свідчити про певне зростання ролі молоді у громадському середовищі. Культурна сфера, навпаки, займає п'яте місце у

рейтингу найважливіших ділянок, але є лідером найбільш бажаних організацій м. Львова у 2008 та 2011 роках [3, 4]. Тобто люди по-різному дивляться на те, які організації є найбільш потрібними у суспільстві, і до яких організацій вони хотіли б долучитися.

Вказана ситуація є однією з тих, коли задекларовані в теорії шляхетні цілі на практиці змінюються зовсім іншими, більш прагматичними цілями. У нашому випадку соціальна допомога та виховна діяльність, задекларовані мешканцями Львова як найважливіші сфери діяльності громадських організацій, при виявленні реального бажання брати участь у роботі цих організацій поступаються культурним та спортивним організаціям. Іншими словами, якщо теоретично люди готові вирішувати проблеми суспільства – надавати соціальну допомогу та виховувати дітей чи молодь, то на практиці надають перевагу задоволенню особистих інтересів, які більш повно можна реалізувати в організаціях культурницького чи спортивного спрямування. На сьогоднішній день львів'яни часто йдуть в громадські організації не для того, щоб допомагати іншим [18], а для того, щоб інші допомагали їм, що, на нашу думку, також можна вважати підтвердженням того, що консюмеристське суспільство не пройшло повз такий сегмент, як громадські організації.

Таке споживацьке ставлення до громадських організацій, з нашої точки зору, стало тенденційним для громадських організацій. Воно має значний вплив на характер цього інституту, зокрема, на його нормативну систему. Адже цілі, з якими приходять члени того чи іншого інституту, мають прямий вплив на норми і санкції, які вони в ньому встановлюють. Споживацьке ставлення до громадських організацій додало цим організаціям таких проблем, як пасивність членів, їх висока плинність, конфліктність тощо. Таку ситуацію підтверджують самі члени громадських організацій, які скаржаться на ці проблеми, а також відзначають, що чимало осіб приходять до організацій з очікуванням розваг від її керівництва [18].

Консюмеристські настрої у середовищі громадських організацій стосуються не лише членів організацій. Особливо характерними вони є для самих організацій. Спрощено всі громадські організації, на нашу думку, можна поділити на дві великі групи. Першу групу складають реально діючі організації, які мають справжніх членів, ведуть більш-менш активну діяльність, а другу – так звані "паперові" організації, які існують формально, мають ситуативне членство або взагалі не мають жодного і ведуть пасивну діяльність. Якщо перші створюються з певними цілями – культурними, виховними, соціальними тощо, то другі засновуються окремими особами чи групами осіб, завдання яких часто мають корисливий характер здебільшого з фінансовим підтекстом.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на таку характеристику громадських організацій, як "самостійність" або "залежність". Ці показники є принципово різними для принципово різних організацій. Реально діючі організації будуть швидше самостійними, хоча все частіше трапляються випадки їх узалежнення, тоді як так звані "паперові" організації здебільшого є залежними переважно від джерел фінансування. До основних джерел фінансування відносять кошти з державного бюджету, від грантів, від політичних партій. Зважаючи на це, залежні громадські організації можна поділити на такі три види:

- "бюджетні",
- "грантодні",
- "припартійні".

Саме ці організації є значним джерелом негативних тенденцій в громадських організаціях загалом. Вони є основою споживацьких настроїв громадського середовища. Якщо споживацьке ставлення з боку членів громадських організацій не є свідомим, а швидше продиктоване особливістю людей XXI ст., а тому є менш загрозливим для громадських організацій як частини громадянського суспільства, то свідоме споживацьке ставлення окремих організацій, а точніше їхніх засновників, ставить під загрозу цей статус.

Вказані вище консюмеристські настрої є однією з основних характеристик громадських організацій на сучасному етапі їх розвитку. Ця тенденція є очікуваною у так званому консюмеристському суспільстві, однак є досить негативною для громадянського суспільства. Громадські організації, одна з функцій яких полягає в тому, щоб виступати проти вагою державі, повинні базуватися передусім на суспільноцентричних цілях: особисті інтереси мають важливе значення, але не повинні поглинати цей соціальний інститут повністю. На сьогодні ця тенденція ще не досягла критичної межі, громадські організації на загал все ж таки зберігають свій волонтерський характер. Однак, на нашу думку, вага цієї тенденції з розвитком суспільства споживання має перспективи до посилення.

Крім цього, суперечності, пов'язані із залученням громадських організацій до ключових інститутів громадянського суспільства, підживлюються з боку різних зовнішніх структур. Однією з тих структур, які можуть мати споживацькі інтереси до громадських організацій, є держава, що в силу різних обставин формує "соціальне замовлення" для громадських організацій. У цьому випадку громадські організації перебирають на себе функції держави. Один з активістів громадських організацій стверджує, що державна фінансова підтримка цих організацій не є систематичною, вирішальну роль у ній відіграють особисті та

лобістські можливості окремих організацій [19, с. 175]. Зазначена інформація була неодноразово підтверджена в ході інтерв'ю з членами різних громадських організацій [18]. Це є ще одним свідченням того, що відносини між громадськими організаціями та державою є далекими від принципів окремого функціонування трьох секторів – держави, комерції та громадянського суспільства, між якими встановлюються певні відносини і відбувається кооперація. В українському випадку приклад відносин держави та громадських організацій часто передбачає злиття державного і громадянського, а також комерційного секторів в один комплекс, який призводить до девіації у кожному зі своїх компонентів, а також у девіації самого громадянського суспільства.

Крім цього, до зовнішніх сторін, які мають споживацькі інтереси у громадських організаціях, належать різні комерційні структури, які можуть використовувати громадські організації для отримання пільг при оподаткуванні, забезпечення пільгових умов при отриманні комунального майна, яке офіційно оформляється на громадські організації, а реально використовуються іншими структурами тощо.

Ще більш вагому позицію у консюмеристському ставленні до громадських організацій займають політичні партії, які використовують громадські організації, особливо у передвиборчих кампаніях для подачі спостерігачів на виборах (окремі громадські організації мають право за статутом спостерігати за виборами), як інструмент виборчих технологій (громадські організації представляють "соціологічні опитування"), як підтвердження власної турботи про молодь (беруть до списку лідерів окремих "своїх" громадських організацій) тощо.

Навіть іноземні інституції можуть стати тією зовнішньою структурою, яка має свої споживацькі інтереси у функціонуванні громадського сектора. Трапляються випадки, коли під виглядом надання грантів за відповідну аналітику може збиратися необхідна інформація, причому за незначні гроші. Іноді іноземні структури навіть мають змогу впливати на державні справи, зокрема за допомогою фінансування тих чи інших (опозиційних чи провладних) громадських організацій.

Всі ці соціальні інститути, які, за нашими припущеннями, можуть співпрацювати з громадськими організаціями у консюмеристському контексті, стануть об'єктами наступних наукових розвідок, спрямованих на вивчення консюмеристських настроїв у громадському середовищі сучасної України.

Таким чином, проведені у 2008 та 2011 роках дослідження дають змогу зробити висновок про те, що консюмеристські настрої не оминули громадських організацій.

По-перше, вони проявляються у громадській думці населення м. Львова. Мешканці міста продемонстрували бачення ролі громадських організацій як важливого сегмента громадянського суспільства, основні завдання якого полягають у наданні соціальної допомоги та вихованні дітей та молоді. Однак задекларовані теоретичні уявлення про громадські організації не співпадають з установками львів'ян на участь у громадських організаціях, в яких вони надають перевагу не альтруїстичним соціальним чи виховним організаціям, які найперше працюють на благо суспільства, а обирають більш прагматичні організації культурного та спортивного спрямування, в яких швидше можна задовольнити власні інтереси.

По-друге, консюмеристські настрої характерні для самих громадських організацій, особливо їхньої "паперової" частини, яка не веде реальної діяльності, а функціонує швидше відповідно до прагматичних мотивів своїх засновників.

По-третє, особливо гостро консюмеристські настрої відносно громадських організацій проявляються в середовищі зовнішніх інститутів. Держава, комерційні структури і особливо політичні партії у контексті задоволення своїх потреб часто по-споживацьки ставляться до громадських організацій.

У контексті наявності консюмеристських настроїв у середовищі громадських організацій виникає запитання про те, наскільки ці настрої можна вважати нормою. Адже організації функціонують у сучасному суспільстві, яке справедливо називають консюмеристським, а тому проникнення його характеристик в окремі елементи є цілковито прогнозованим процесом. Проте це суперечить самій природі громадських організацій як частини громадянського суспільства. Надання прерогативи особистісним інтересам на шкоду суспільним, що спостерігається як у громадській думці, так і серед діячів громадських організацій, а особливо серед різних зовнішніх структур, не дає можливості сучасним громадським організаціям виконувати роль повноцінної частини громадянського суспільства. А тому наявні консюмеристські настрої є швидше девіацією для громадських організацій як таких. Очевидно, громадська організація, яка працює виключно на альтруїстичних та волонтерських засадах – це швидше ідеальний тип. Але посилення споживацьких настроїв у громадському середовищі може мати загрозливі для громадянського суспільства наслідки. Тому важливим і актуальним, на нашу думку, є вироблення стратегії пристосування громадських організацій до особливостей суспільства споживання з мінімальною шкодою для їхньої місії, що полягає у розбудові громадянського суспільства. Саме окреслення такої стратегії на основі експертних досліджень може стати продовженням цієї роботи.

Література:

1. Lewis D. The Management of Non-Governmental Development Organizations. An Introduction / D. Lewis. – London – NY: Ruetledge, 2001. – 242 p.
2. Третій сектор в Україні та організації, що розбудовують його інфраструктуру / упор. О. Грущенко і О. Пархомчук. – К.: РЦ "Гурт", 1997. – 63 с.
3. База даних соціологічного дослідження "Громадські організації очима львів'ян", проведеного серед дорослого населення м. Львова (вибірка – 600 осіб). 01 – 03. 2008. // Власний архів автора.
4. База даних Омнібусу кафедри історії та теорії соціології, проведеного серед дорослого населення м. Львова (вибірка – 800 осіб). 11-12. 2011. // Архів кафедри історії та теорії соціології Львівського національного університету імені Івана Франка.
5. Головатий М. Молодіжний рух як об'єктивна передумова розробки і здійснення державної молодіжної політики в Україні // Молодіжний і дитячий рух в Україні: історія і генезис. - К.: Укр. НДІ проблем молоді, 1993. - С. 8 – 23.
6. Головенько В. Ставлення молоді до громадського життя // Молодь України у дзеркалі соціології / Заг. ред. О. Балакіревої, О. Яременка. - К.: УІСД, 2001. - С. 125 - 133.
7. Гидденс Э. Устройство общества: Очерки теории структуризации. – М.: Академический Проект, 2003. – 528с.
8. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры. – М.: Культурная революция, Республика, 2006. – 269 с.
9. European Integration Between Institution Building and Social Process. Contribution to the Theory of Modernization and NGOs in the Context of the Development of the EU / edited by P. Herrmann. – NY: Nova Science Publishers, Inc., 1999. – 159 p.
10. Domanski H. Participation in Civic Organizations and Class Structure / H. Domanski // Third Mokrzycki Symposium. New Europe and its Growth to Limits (20–21 October 2006). – NY, 2006. – 35 p.
11. The Third Sector in Europe / edited by A. Evers, J-L. Laville. – UK – Cheltenham/USA – MA – Northampton: Edward Elgar, 2004. – 266 p.
12. Feldman S. NGOs and Civil Society: (Un)stated Contradictions / S. Feldman // Annals, AAPSS. – 1997. – 554. – P. 46 – 65.
13. Fisher J. Nongovernments: NGOs and the Political Development of the Third World / J.Fisher. – Connecticut: Kumarian Press, 1998. – 237 p.
14. Hay R. Strategic Management in Non-Profit Organizations. An Administrator's Handbook / R. Hay. – NY – Westport – Connecticut – London: Quorum Books, 1990. – 398 p.
15. Третій сектор в Україні: проблеми становлення / М.Ф. Шевченко, В.А. Головенько, Ю.М. Галустян, та ін. – К.: УІСД, 2001. – 170с.
16. Королько В.Г. Комунікація з громадськістю як соціальний інститут і сфера практичної роботи / В.Г. Королько, О.В.Некрасова // Стратегія і тактика комунікацій з громадськістю для організацій третього сектора. Методичний посібник. – К.: ІС НАНУ, 2003. – С. 9 – 60.
17. Королько В.Г. Організація та планування комунікацій з громадськістю: основні складові процесу / В.Г. Королько, О.В. Некрасова // Стратегія і тактика комунікацій з громадськістю для організацій третього сектора. Методичний посібник. – К.: ІС НАНУ, 2003. – С. 61 – 138.
18. Матеріали фокус-групових дискусій з активними членами, прихильниками та лідерами молодіжних громадських організацій. Львів, квітень – травень. 2007. // Власний архів автора.
19. Молодь України за соціальний прогрес і злагоду в суспільстві: збірник матеріалів Конгресу української молоді (Київ, 26 – 28 травня 1997 р.) – К.: АТ "Видавництво "Столиця", 1997. – 204 с.